

др Јован Славнић
професор Више пословне школе у Београду
редовни професор Универзитета у Новом Саду

ПРАВО ОСИГУРАЊА — ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ МОНОПОЛА И ТРЖИШТА ОСИГУРАЊА

Аутор испитује подручја регулације и актуелно стање извора права осигурања. Посебна пажња је посвећена анализи категорија стипендијског права осигурања којима се обезбеђује заштитна доминантног положаја у пословању у делатности осигурања друштва за осигурање која послују средствима у друштвеној својини и променама које морају бити учињене у тој области права ради успостављања тржишта осигурања.

Кључне речи: *Стипендијско право. — Пословно право. — Професионално право.*

I. СТАТУСНО ПРАВО ОСИГУРАЊА — У ФУНКЦИЈИ МОНОПОЛА ДРУШТВА ЗА ОСИГУРАЊЕ КОЈА ПОСЛУЈУ СРЕДСТВИМА У ДРУШТВЕНОЈ СВОЈИНИ

Устав Југославије од 1992. године установљава, с обзиром на начела која прокламује у домену политичког и економског система, визију будућег развоја југословенског правног система. Према овим начелима, циљ југословенског правног система је да усмери југословенско друштво у правцу које одговара процесима који се одвијају у земљама ЕУ.

Промене према овим захтевима, дакле, и у статусном праву осигурања, Устав обезбеђује тако што проглашава у чл. 13. ст. 2 да се у СРЈ привређивање заснива на законитостима тржишта, затим, у чл. 69 ст. 1 и 2 да су сви облици својине равноправни и да се јемчи слобода рада и привређивања у Југославији под условима узајамности, у складу са савезним законом (о осигурању имовине и лица). Устав, затим, у чл. 14, прокламује политички плурализам као услов и јамство демократског политичког поретка у СРЈ. Имајући у виду визију развоја нашег права у изложеном економском (и политичком) оквиру, основно питање које се поставља у правцу

отклањања раскорака између нормативног и стварног у нашем статусном праву осигурања је следеће: које нужне промене треба извршити у институционалном оквиру за пословање југословенских организација за осигурање у Закону о основама система осигурања имовине и лица из 1990. (даље: Закон) да би оне могле да послују према законитостима отвореног тржишта осигурања и како се Предлог новог Закона о осигурању имовине и лица односи према захтевима за тим променама (даље: Предлог Закона). (1)

Прво, институционализовање и спровођења процеса транзиције и претварања бивше социјалистичке и самоуправне привреде осигурања у развијену тржишну структуру осигурања. То значи да се у оснивању, управљању и пословању југословенских организација за осигурање морају успоставити потпуни власнички односи. Претварањем у приватну својину тзв. неноминираног друштвеног капитала у осигурању. То је капитал кога чине средства која су из фондова бивших заједница осигурања и заједница реосигурања (средства резерви сигурности, средства превентиве и средства пословног фонда) преузела 5 акционарских друштава за осигурање и једно акционарско друштво за реосигурање настала 1990. године у поступку усаглашавања њиховог пословања, организације и самоуправних општих аката са Законом из 1990. године.

Ради сагледавања значаја проблема истичемо да је тај капитал у 1990. години чинио око 95% капитала ових акционарских друштава (остатак је уплаћен као „свеж капитал” од стране оснивача), а код неких и свих 100% капитала и да акционарска друштва која данас послују овим капиталом, располажу са око 95% портфеља југословенског осигурања, односно 100% портфеља реосигурања. До данас трансформација овог капитала у приватну својину није започела иако је Законом из 1990. било одређено да ће се она спровести у складу са савезним законом и законима република (чл. 123а). Углавном због тога што одмах по ступању на снагу Закона из 1990. посебни савезни закон који би регулисао трансформацију друштвеног капитала у осигурању у друге облике својине није донет, а закони Србије из 1991. и Црне Горе из 1992. о условима и поступку претварања друштвене својине у предузећима у друге облике својине експлиците се нису примењивали на организације за осигурање.

За сада изгледа нема наде да ће бити укинут монопол у пословању у југословенском осигурању акционарских друштава за осигурање која су основана и послују друштвеним средствима преузетим од бивших заједница осигурања и заједница реосигурања имовине и лица. Јер, у Републици Србији и Републици Црној Гори

---

(1) Предлог Закона о осигурању имовине и лица, Савезна Скупштина СРЈ, АЦ бр. 314/1, Београд, јуна 1995.

међу водећим политичким странкама које имају већину у Скупштини Југославије и скупштинама ових република још нема довољно сагласности око тога да ли треба (и у ком обиму) приступити трансформацији друштвене својине, по ком моделу и темпу (брза или спора трансформација) и под којим условима.

Зато треба и даље очекивати да у нашим акционарским друштвима за осигурање у друштвеној својини неће постојати одговорност пословодних (директора) и управних органа (управни одбор) за пословање друштава за осигурање. Јер, док у овим друштвима приватизацијом друштвеног капитала не дође до одвајања власника оличених у скупштини друштва од управљача друштва оличених у управном одбору, управљачи друштвима за осигурање која послују друштвеним капиталом немају коме да одговарају за своје одлуке. Стога ће управни одбори у овим акционарским друштвима, по свом саставу и начину рада, па и одговорности, деловати и даље као самоуправни органи бивших заједница осигурања и реосигурања, а надзорни одбори као експертски тимови, док ће пуна или искључива управљачка власт у акционарским друштвима у друштвеној својини и даље припадати генералним директорима. То чини разумљивом појаву у овим друштвима за осигурање да се осигураницима друштвеним предузећима неплаћена техничка премија осигурања конвертује у акције и ова друштва за осигурање се тим средствима која се употребљавају противно намени коју им је одредио Закон користе за квазиакционарство ових друштава у квазиакционарском оснивачком капиталу њихових осигураника. Или, да се техничка премија у тим друштвима користи за исплату зарада, слободна средства осигурања дају на зајам држави за покривање обавеза које терете буџет по некомерцијалним условима... При томе, на овакво незаконито и некономско трошење премија и других средстава осигурања, надзорни одбори тих друштава се не оглашавају.

Установљење власничких односа у осигурању је, дакле, услов за тржишну оријентацију у пословању ових друштава за осигурање. Оно је услов и за афирмацију управљачке функције у њима као професионалне, самосталне и одговорне. И, треће, да се обезбеди спровођење начела слободне утакмице друштава за осигурање и сузи простор монополу који је на тржишту осигурања Закон из 1990. обезбедио акционарским друштвима која су настала од бивших заједница осигурања.

Друго, установљење инструмената који ће обезбедити потпуну отвореност тржишта осигурања за све облике својине, нарочито за средства којима страна лица оснивају или користе за улагање у југословенске организације за осигурање, и инструмената којима се постиже потпуна отвореност тржишта осигурања за све форме друштава за осигурање познатих тржишном осигурању.

Закон је установио много рестрикција у погледу страних улагања у југословенско осигурање. Предлог новог Закона задржава овај протекционистички приступ за улагање средстава страних лица у оснивање и пословање акционарских друштава за осигурање и акционарских друштава за реосигурање (подразумева се и даље протекционизам на непосредно пословање или пословање преко сопствене филијале страних друштава за осигурање и реосигурање у Југославији). (2) Сигурно је, међутим, да је либерализам југословенског осигурања и реосигурања за страна улагања од великог значаја за југословенско осигурање јер представља најефикаснији пут за усвајање у југословенском осигурању модерне технологије у осигурању коју примењују земље ЕУ, модерне аквизиције и модерног маркетиншког приступа пословима осигурања и реосигурања. У тим областима наше осигурање и реосигурање видно заостаје за савременим кретањима у ЕУ. Такође, наше остварење за страни капитал у осигурању је услов за реинтеграцију СРЈ у систем светске слободне трговине, односно Светску трговинску организацију. Наши стручњаци из друштава за (ре)осигурање која послују друштвеним средствима заговарају протекционизам према страним улагањима у југословенско реосигурање јер у њему виде препреку за појаву негативних последица која повлаче страна улагања у реосигурање. Нама се чини да протекционизам за страна улагања у југословенско (ре)осигурање није правилно изабран пут и метод заштите југословенског (ре)осигурања од негативних последица страних улагања. Та заштита, истаћићемо најважније, може се постићи благовременим оспособљавањем домаћих друштава за реосигурање за слободну утакмицу на тржишту реосигурања и утврђивањем за страна лица — осниваче друштава за реосигурање обавезе да средства реосигурања, као што је учињено у погледу средстава мешовитих акционарских друштава која обављају послове (директних) осигурања, држе и пласирају у Југославији, осим у случајевима и под условима које предвиди Савезна влада, као и да део профита из послова реосигурања, у случајевима које предвиди Влада, реинвестирају у Југославији.

Претпоставку отворености тржишта осигурања за све форме друштва за осигурање које су дозвољене законом којим се уређује систем осигурања чини потпуна нормираност њиховог правног положаја и пословања. То важи за узајамна друштва, специфичну непрофитну форму друштва за осигурање која је прихваћена у свим земљама у којима делује тржиште осигурања захваљујући економским и правним обележјима који је разликују од акционарског друштва.

Заједничка карактеристика Закона и Предлога Закона је да су непотпуно и у неким областима, као што је питање органа и

---

(2) Чл. 10. ст. 3. и чл. 11. Предлога Закона.

управљања узајамним друштвом, погрешно регулисали узајамно друштво, с обзиром на начела организовања и пословања према којима се она нормирају у упоредном правцу. (3) У овоме, али и у Закону и Предлогу Закона, треба тражити основни узрок због чега ће потенцијални оснивачи ових друштава у Југославији недовољно разумети како она функционишу и да ће се устручавати да их оснивају. То је већ потврдила пракса њиховог оснивања, с обзиром на то да је за 6 година од примене Закона основано само једно узајамно друштво.

Треће, Предлог Закона мора да битно ригидније у односу на Закон уреди инструменте за заштиту економске и правне сигурности оснивача и осигураника организација за осигурање од пословних одлука и аката њихових органа који могу бити супротни економским начелима и правилима струке осигурања, у извршавању обавеза од инсолвентности друштва, као и губитка у пословању друштва.

Овај циљ може се постићи разним инструментима. Један од њих је да Предлог Закона подстакне оснивање нових и прерастање постојећих профитних организација за осигурање у финансијски снажне организације. То се може постићи орјентацијом искључиво на акционарска друштва за осигурање. И то са знатно већим оснивачким капиталом у почетним резервама сигурности у односу на износ који предвиђа Закон и који би, због компензације негативног дејства инфлације, динарски изражен био индексирани према расту курса USD (DEM) и уз обавезно реосигурање ризика које акционарска друштва не могу покрити својим средствима. Због тога се за осниваче ових друштава мора установити обавеза да сачине програм реосигурања најмање за трогодишњи период као услов за њихово оснивање. Законодавац би, значи, у Предлогу Закона требао да одустане од остала два типа „профитних” организација за осигурање (сопствених и јавних друштава) које нису оправдале очекивање. На исправност овог становишта упућује податак да од примене Закона није основано ниједно друштво тог типа. То је разумљиво јер све функције осигурања као делатности довољно покривају акционарско и узајамно друштво.

Претпоставку за оснивање и пословање јаког акционарског друштва чине и кадрови. Зато у Предлогу Закона, као услов за оснивање и пословање акционарског друштва, треба предвидети запошљавање у друштву на већем броју радних места високопрофесионалног кадра специјализованог за послове (ре)осигурања (за радна места актуара, извршних директора и директора).

Предлог Закона захтевима у погледу претпоставки за оснивање финансијски јаким акционарских друштава за осигурање из-

---

(3) Чл. 35-38. Предлога Закона.

лази у сусрет својим инструментима. (4) Неки од њих, као износи оснивачких резерви, толико су оштро постављени да су у колизији са неким од начела Устава СРЈ о економском уређењу земље — начелом о праву на слободу привређивања (предузетништва).

Чејверџо, што мора да буде обухваћено у инструментаријуму Предлога Закона да би југословенско осигурање функционисало према начелима тржишног осигурања јесте да Предлог креира инструменте који ће да обезбеде јединство система осигурања у Југославији и адекватан модел државног надзора над пословањем организација за осигурање. Само овакав надзор може да обезбеди поштовање услова за оснивање и пословање у осигурању финансијски снажних и пословно стабилних акционарских (и узајамних) друштава за осигурање.

Модел државног надзора који креира Предлог Закона испуњава први услов, с обзиром да њега спроводи искључиво Савезно министарство за финансије (према Закону, да подсетимо, функција надзора је подељена између републичког и Савезног министарства за финансије, али с надлежностима који говоре у корист овлашћења које има републичко министарство). Међутим, он не одговара специфичностима нашег привредног и политичког система и уколико се не може сматрати адекватним моделом. Он, за разлику од Закона, сужава подручје надзора. То више није надзор над применом у пословању организација за осигурање начела економике и правила струке осигурања, већ надзор над законитошћу рада ових организација под чиме се експлицитно подразумева надзор у погледу усклађености пословања организација за осигурање са Законом о осигурању имовине и лица и једним скромним бројем прописа на чије је доношење овлашћено Савезно министарство на основу овог Закона. (5) Закон и поменути прописи не могу да покрију правила економије и струке осигурања и треба очекивати да ће бити значајних подручја пословања организација за осигурање који неће бити предмет контроле, премда она то јесу у упоредном праву. Следећи недостатак је да он даје превелику слободу арбитрерног одлучивања органу који је надлежан за надзор. Јер му је дато овлашћење да процењује широки круг понашања организације за осигурање због кога може, али не да одузме организацији дозволу за рад. Тако Савезно министарство може одузети дозволу за рад организацији за осигурање кад утврди, на пример: да није омогућила Савезном Министарству вршење надзора увидом у њена општа акта, акта пословне политике, пословне књиге, достављањем тражених објашњења и информација; да није обезбедила обављање актуарских послова преко овлашћених актуара; да је усвоји-

(4) Чл. 2, ст. 2, чл. 14, чл. 17, ст. 1 т. 7, ст. 2 и ст. 3 т. 1, чл. 71, ст. 3 и 4 Предлог азакона.

(5) Чл. 110. Предлога Закона.

ла биланс, односно акт пословне политике, а да претходно није размотрила мишљење овлашћеног актуара. (6) Недостатак модела надзора је и што не обезбеђује да се, ради елиминисања могућих неекономских и других (политичких) притисака на организације за осигурање, државни надзор над њиховим пословањем спроводи преко посебног тела — самосталог и независног од Савезног Министарства за финансије. То је, иначе, учињено у неким земљама Источне и Средње Европе чије је законодавство о отвореном тржишном осигурању израђено под патронатством Комисије за надзор ОЕЦД.

Пето, Предлог Закона мора да инспирише предузетничким духом све категорије и институте којима се регулишу односи у организацији за осигурање и односи у њиховом пословању са осигураницима и другим партнерима.

Тај циљ Предлог Закона, као што смо видели, није остварио у односу на тако крупне мере као што је приватизација неноминираног друштвеног капитала у акционарским друштвима која су настала од бивших заједница (ре)осигурања или на подручју оснивања организација за осигурање капиталом страних лица. Он није остварен ни у погледу услова за оснивање организација за осигурање. Да би могло бити остварено право на привређивање, односно на економску предузимљивост у осигурању, које гарантује Устав СРЈ, потребно је да се у Предлогу Закона снизе превисоко одређени износи оснивачких средстава у почетним резервама сигурности. Превисоки износи оснивачких средстава, који нису једини инструменат гаранције ликвидности и солвентности друштава за осигурање, када се изразе према реалном курсу динара у односу на USD обесхрабрују иницијативе за оснивање нових акционарских друштава за (ре)осигурање и гуше иницијативе за оснивање узајамних друштава за осигурање која доприносом (ценом) за осигурање које плаћају чланови-осигураници и квалитетом покрића подстичу слободну утакмицу непрофитних и профитних типова организација за осигурање на тржишту осигурања. Обесхрабрују осниваче јер не одговарају њиховој економској снази, односно снази југословенске привреде. Минимална висина почетног фонда сигурности коју морају да обезбеде оснивачи акционарског друштва износи, на пример, за обавезна осигурања од ауто-одговорности, авио-одговорности и путника од последица несрећног случаја у јавном превозу (кумулативно или одвојено за сваку врсту) износи 400.000 USD у динарској противвредности, за послове осталих имовинских осигурања и лица од последица незгоде 800.000 USD, а за послове реосигурања, којим није обухваћено реосигурање депозита грађана, 1.200.000 USD. Оснивачи узајамних друштава дужни су да обезбеде најмање 30% оснивачких средстава ако се друштво оснива

---

(6) Чл. 117. Предлога Закона.

с неограниченим доприносом чланова-осигураника, односно 50% — ако се друштво оснива са ограниченим доприносом. (7) Такође, право на економску предузимљивост у осигурању је угушено у погледу оснивања друштава која се баве пословима реосигурања и неким другим условима које садржи Предлог Закона. Ти услови нису креирани за осниваче нових акционарских друштава за реосигурање већ да обезбеде да једно егзистентно акционарско друштво за реосигурање које послује капиталом у друштвеној својини може као једино да настави да обавља послове реосигурања у иностранству. Они су, зато, креирани према кадровским организационим и пословним резултатима које поседује то акционарско друштво за реосигурање. И пошто обезбеђују монопол овом једином друштву, у поступку усаглашавања послова осталих друштава за реосигурање са новим Законом они ће довести до престанка ради тих друштава (у пословима реосигурања). Јер, према одредбама Предлога Закона оснивачи морају да добијање дозволе за рад од Савезног министарства за финансије да, осим кадровских услова, обезбеде доказе „о оствареним пословним везама акционарског друштва за реосигурање на пословима домаћих реосигурања и реосигурања са иностраним реосигуравачима” и „доказ да организација за обављање послова реосигурања у иностранству за своје осниваче има две или више организација за осигурање чији портфел (премије осигурања) представља разноврснију структуру ризика осигурања који треба да се реосигуравају у иностранству”. (8)

II. ПОСЛОВНО ПРАВО ОСИГУРАЊА — НЕМА ОДГОВОРА НА ПИТАЊЕ КОЛИКО НАЧИН НА КОЈИ ЈЕ РЕГУЛИСАН УГОВОР О КОПНЕНОМ ОСИГУРАЊУ ОДГОВАРА ОТВОРЕНОМ ТРЖИШТУ ОСИГУРАЊА

Остварење уставног концепта развоја правног система Југославије према захтевима отвореног тржишта (осигурања) није могуће посматрати у пословном праву осигурања на идентичан начин као у статусном праву у коме је поступак кодификације према том начелу правних института који га сачињавају управо у току (Предлог Закона о осигурању имовине и лица). У пословном праву постоје два основна законска акта којима је оно већ кодификовано, а потичу из периода „процвата” друштвене својине, договорне економије и самоуправљања. То су Закон о поморској и унутрашњој пловидби (ЗПУП) из 1977. год. и Закон о облигационим односима (ЗОО) из 1978. Зато се, када се испитује стање и перс-

---

(7) Чл. 14 и чл. 30, ст. 4 Предлога закона.

(8) В. чл. 17, ст. 4. т. 2 и 3 Предлога.

пективе развоја пословног права осигурања, као главно поставља питање да ли и колико односима отвореног тржишта осигурања служе ЗПУП и ЗОО у регулисању уговора о осигурању и, ако је одговор негативан, на којим подручјима и како приступити њиховом новелирању. На том подручју, међутим, у литератури нема јединственог става.

За начин регулисања уговора о пловидбеном осигурању које је у литературу и даље подручје детаљних анализа и истраживања изражен је општи став да решења ЗПУП одговарају решењима која су у овој области прихваћена у упоредном праву развијеног поморског осигурања и да одговарају нашем пловидбеном осигурању. (9) Разлог оваквој оцени треба, међутим, тражити пре свега у томе што су југословенски осигуравачи у међународном поморском превозу прихватили, под утицајем иностраних реосигуравача да осигуравају робу, трошкове у вези са пловидбом и бродове применом институтских клаузула које су израђене под утицајем енглеског поморског права и праксе осигурања. За осигурање робе (поморског карга), нпр. Institute Cargo Clauses (A), 252, 1/188, и за осигурање бродова (поморског каска), Institute Time Clauses, C. 280, 1/10/83. Примена ових клаузула омогућена је изричитим законским одредбама ЗПУП које допуштају, уз извесна ограничења, да странке уговоре примену иностраног права. (10) Тако је примена прописа ЗПУП на уговоре о пловидбеном осигурању *de iure* и *de facto* ограничена на осигурање домаћег карга и бродова који плове у нашем обалном мору као и на ваздухоплове (11) који лете у нашем ваздушном простору а осигураници су југословенска правна и физичка лица. А за њих се с обзиром на адхезиони карактер уговора о осигурању и типске услове осигурања којима се прописи ЗПУП о уговору о пловидбеном осигурању могу да прилагођавају потребама саобраћаја и трговине, као и захваљујући диспозитивности норми којима се у ЗПУП регулише уговор о пловидбеном осигурању, сматра да у потпуности одговарају потребама (наше) привреде осигурања (организоване у време доношења ЗПУП на нетржишним начелима пословања). (12)

---

(9) В. Томашић, *Трансiорiно осигурање*, Београд, 1987, стр. 42-45, И. Јанковић, *Предговор у књизи В. Томашић, Уговор о пловидбеном осигурању*, Београд, 1990, стр. 9.

(10) Чл. 1009 ЗПУП.

(11) ЗПУП се примењује и на уговоре о осигурању у ваздушној пловидби (чл. 163 Закона о облигационим и основним материјално-правним односима у ваздушној пловидби, од 1977).

(12) Предлог (новог) ЗПУП који је савезна влада у новембру 1995. упутила Савезној скупштини СРЈ на усвајање ради спровођења Уставног закона за спровођење Устава СРЈ од 1992. остао је на подручју уговора о пловидбеном осигурању истоветан с регулативом ЗПУП из 1997.

У погледу прописа који регулишу уговор о копненом осигурању (ЗОО) за сада није могуће дати један мање-више тачан одговор на питање да ли и која одговарају потребама привреде осигурања организоване на начелу отвореног тржишта осигурања и која од њих због тога што улазе у ред оних не одговарају животним, друштвеним и привредним потребама тржишног осигурања треба изменити ради прилагођавања времену које долази. (13) Разлога има више.

Прво, у ЗОО постоји један веома значајан број одредаба, тј. решења за правне категорије уговора о осигурању која су пројектована за један развијенији економски и правни систем осигурања него што га је имала Југославија у времену од када се он примењује. Оне преузете у услове осигурања осим тога се у пословној пракси не и примењују. На пример, наша друштва за осигурање не предвиђају у условима осигурања случајеве, нити закључују уговоре о осигурању уплатом премије осигурања (чл. 903), не издају полисе осигурања као негоцијабилне исправе већ као легитимационе папире, а у осигурању живота не обезбеђују полисама осигурања својство инструмента обезбеђења кредита (чл. 902 ст. 6, чл. 943 ст. 2 и 3 и чл. 956). Она не утврђују услове под којима уговарачи осигурања живота имају право на аванс осигуране суме и не исплаћују им унапред, пре истека трајања осигурања, део осигуране суме на име предујма (чл. 955) итд. Остаје, дакле, да се тек процени, према резултатима примене у пракси отвореног тржишног осигурања, да ли ће одредбе о овим правним категоријама уговора о осигурању ствари и лица са неизмењеном садржином одговарати потребама наших будућих реалних тржишних односа у осигурању или да ли их (само) треба прилагодити и на који начин да би њима потпуно одговарали.

Друго, у ЗОО правни институти уговора о осигурању уређени диспозитивним нормама недовољно су испитани у друштвима за осигурања и у условима осигурања, као саставном делу уговора о осигурању, друштва не регулишу она питања која уговарачи према ЗОО могу уредити сагласношћу својих воља. Уместо тога, у услове осигурања су потпуно преузели све диспозитивне норме из ЗОО (па и принудне). Ретки су примери услова осигурања у којима су правни институти уређени диспозитивним нормама модификовани тако да допуњују ове одредбе или одступају од диспозитивних одредби ЗОО и прилагођени да одговарају особинама одговарајуће

---

(13) Видети реферате на Саветовању: *Закон о облигационим односима — Књига о десетогодишњици*, Други том, Београд, 1988, Савез удружења правника Србије.

врсте осигурања. И то је, уз напред поменуто, разлог да још није могуће дати одговор на питање да ли правни институти уређени диспозитивним одредбама ЗОО одговарају више или мање развијеном тржишту осигурања. За пример можемо истаћи одредбе ЗОО којима се нормира институт прелаза уговора о осигурању на прибавиоца осигуране ствари (чл. 937). Оне су у неизмењеном законском тексту преузете у Општим условима осигурања имовине наших друштава за осигурање. Једино су ближе прецизиране у погледу прелаза уговора о осигурању ауто-каска у Условима за комбиновано осигурање моторних возила и у Општим условима за осигурање животиња у погледу преноса својине на осигураним животињама. У овим условима осигурања за прелаз уговора о осигурању ствари прихваћена су два решења која чине извеснијом правну ситуацију осигуравача и прибавиоца осигуране ствари када након отуђења ствари и сазнања за постојање уговора о осигурању одлуче да раскину уговор о осигурању. Једно се односи на моменат када престаје уговор о осигурању, а друго на тренутак од када се рачуна рок отказа ако је раскид уговора учињен препорученом поштанском пошиљком. (14) Иста ситуација, на пример, је и са одредбом ЗОО која код свих усева и плодова природе предвиђа да се износ штете, односно осигуране суме коју осигуравач има да плати осигуранику уколико се оствари осигурани случај одређује према вредности коју би они имали у време сабирања, ако није друкчије уговорена (чл. 925 ст. 2). У условима осигурања усева и плодова ни једно друштво не предвиђа исплату штете према вредности плодова према дану наступања штете или неком другом времену.

Треће, у ЗОО који иначе подробно регулише уговор о осигурању ствари и лица посвећујући му 68 чланова (највише после уговора о продаји) постоје правне празнине и нејасне одредбе које су предмет различитих и често дијаметрално супротних гледишта о начину попуњавања, односно тумачења. У пословној пракси наших друштава нису тражени одговори на ова питања на чега упућују услови осигурања који углавном и даље преписују уместо да на том подручју допуњују и разрађују законске одредбе. Различита и често дијаметрално супротна гледишта испољена у литератури о питањима која нису регулисана у ЗОО или су нејасно уређена и одсуство креативне улоге судске праксе на тим подручјима још су један разлог због кога није могуће дати одговор на питање да ли је уговор о осигурању у ЗОО нормиран према потребама отвореног тржишта осигурања. Од коликог су практичног значаја одго-

---

(14) В. нпр. чл. 32 Општих услова за осигурање имовине, чл. 9 Услова за комбиновано осигурање моторних возила и чл. 9 Општих услова за осигурање животиња ДД „Дунав-осигурање“, Београд, јануара 1992.

вори на ова питања довољно је осврнути се на (само) једно спорно питање закључења уговора о осигурању у форми полисе осигурања предвиђеној у чл. 901. ст. 1, чл. 902 и чл. 943 ЗОО. (15) Поводом одредаба ЗОО о закључењу уговора о осигурању на овај начин спорно је питање облика форме у коме се може одступити од основног правила ЗОО о закључењу уговора о осигурању потписивањем полисе осигурања. Према једном гледишту уговарачи уместо да потпишу полису могу закључити уговор тако што ће измењати писма или се споразумети телепринтером или неким другим средством које омогућава да се са сигурношћу утврди садржина и давалац изјаве (чл. 74. ст. 2 ЗОО). Према другом гледишту одступање од захтева ЗОО да уговор о осигурању буде закључен у форми полисе може бити учињено на основу правила по коме се може одступити од принудних норми ЗОО о уговору о осигурању увек када је то у несумљивом интересу осигураника (чл. 900. ст. 2. ЗОО) и уговор о осигурању пуноважно закључити усмено. Према трећем гледишту, правило ЗОО које захтева да уговор о осигурању буде закључен потписивањем полисе има значај квалификаторне форме уговора *ad solemnitatem* и од њега се као апсолутно принудне норме може одступити само у два посебна случаја које предвиђа ЗОО за пуноважно закључење уговора иако уговарачи нису потписали полису. То је случај кад је осигуравачу учињена писмена понуда осигурања са свим битним елементима, а он у року од осам, односно тридесет дана, ако је потребан лекарски преглед, не одбије понуду када ће се сматрати да је прихватио понуду и да је уговор закључен кад је понуда прispела осигуравачу (чл. 901. ст. 2-4 ЗОО). И случај закључења уговора о осигурању уплатом премије осигурања онда када је условима осигурања предвиђено да уговор из осигурања настаје на овај начин (чл. 903 ЗОО).

Четврто, струка и наука пословног права осигурања и поред истека осамнаест година од примене ЗОО налазе се још на почетку дубље стручне и научне обраде одредаба овог закона о уговору о осигурању. У СР Југославији целовито је уговор о осигурању према ЗОО обрађен у два коментара тог Закона (16) и већем броју чланака у којима категорије овог уговора углавном нису испитиване са аспекта потреба и захтева отвореног тржишта осигурања. То је разлог што се у нашем пословном праву није поставило, на пример, питање због чега у чл. 906 ЗОО није, као што је то случај

---

(15) О осталим спорним питањима закључења уговора о осигурању ствари и лица видети наш чланак: О неким спорним питањима закључења уговора о осигурању и примени услова осигурања у пракси осигурања и судској пракси, Девети сусрет правника Школе природног права, Копаоник, 1994, „Правни живот“, бр. 11/95.

(16) Издавачи ових коментара су ИП „Савремена администрација“ (издање из 1980. и 1995) и Правни факултет у Крагујевцу (1980).

у упоредном праву, регулисан круг законских овлашћења заступника осигурања који иступа само као посредник осигураваача или није регулисано питање одговорности осигураваача према уговорачима осигурања, односно осигураницима за деловање (радње и пропуштања) својих заступника. (17) На важност регулисања тог питања овде посебно указујемо, с обзиром на његов значај као правног основа за институционализовање одговорности осигуравајућих друштава за повреду правила професионалног понашања њихових посредничких и заступничких предузећа. У нашем пословном праву осигурања недостају радови монографског и студијског карактера. Посебно у којима би био коришћен упоредно-правни метод. Тај крупан разлог због кога пословно право осигурања нема комплетан и компетентан одговор да ли је уговор о осигурању ствари и лица регулисан према потребама отвореног тржишта осигурања и да ли га треба допуњавати и на којим подручјима мењати речито говори о стању у коме се налази струка и наука осигурања, али и систем правног образовања у малој земљи каква је СРЈ у којој се на шест правних факултета школује сваке школске године енорман део студентске популације и земља располаже са армијама дипломираних правника.

Најслабију тачку нашег пословног права осигурања чини стање у коме се налазе извори аутономног пословног права. Ове изворе чине услови осигурања имовине и лица наших друштава за осигурање креирани у доба ДОЗ-а. Касније су много пута мењани и допуњавани према потребама самоуправног осигурања и обезбеђења потпуне заштите субјеката друштвене својине. Креирани да заштите државну, односно друштвену својину за предмет осигурања уместо осигураног ризика временом су *de facto* прихватили да покривају насталу штету на осигураној ствари. Данас су стога условима наших друштава за осигурање која послују друштвеним средствима покривене све штете на осигураној ствари, односно имовинском интересу. И то није све. Услови за осигурање према којима послују наша друштва за осигурање нису пратили технички и технолошки развој привреде, а у осигурању лица захтеве за заштитом од свих ризика познатих осигурању лица у развијеним земљама. Анахрони они не покривају данас већ класичне ризике „нових технологија”. На овом подручју извора пословно право осигурања се мора коренито и брзо прилагодити амбијенту тржишног осигурања него што је за очекивати од законских извора пословног права.

---

(17) Видети параграфе 43 и 45 Закона о уговору о осигурању Немачке и чланак: Irich Hubner, Schwerpunkte einer Koordinierung des Versicherungsvertragsrechts in der Europäischen Gemeinschaft, Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft, 1982, No. 2, стр. 236-240.

III. СИСТЕМ ПРОФЕСИОНАЛНИХ ПРАВИЛА ПОНАШАЊА У ПОСЛОВИМА ОСИГУРАЊА — У ФУНКЦИЈИ СЛОБОДНЕ УТАКМИЦЕ ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ОСИГУРАЊЕ НА ТРЖИШТУ ОСИГУРАЊА

Систем правила професионалног понашања у осигурању у СРЈ обухваћен у Кодексу о понашању у пословима осигурања, од 1992. (18) израђен је по узору на систем професионалних правила у Великој Британији и Регулативу ЕУ.(19) Опредељење аутора да се у изради наших професионалних правила у осигурању ослоне на Кодекс понашања британских брокера у Кодекс праксе за све посреднике, укључив и службенике британских осигуравајућих компанија произашао је из намере аутора да се у изради Кодекса ослоне на професионална правила понашања у осигурању земље која има развијено тржиште осигурања, богату праксу осигурања и висок степен свести код свих субјеката у пословима осигурања чије се понашање регулише Кодексом о потреби понашања у складу са професионалним правилима ради заштите економске и правне сигурности осигураника и корисника осигурања и ради обезбеђења јединства тржишта и слободне утакмице организација за осигурање на тржишту услуга осигурања.

У Кодексу су систематизована према типовима повреда која се сматрају повредама правила конкуренције (чл. 4). Зато Кодекс, поред одељка у коме је уређено монополистичко деловање у пословима осигурања (чл. 8-12) и одељка у коме је регулисана нелојална конкуренција у пословима осигурања (чл. 13-14), има одељак „Шпекулација у пословима осигурања” (чл. 15). У том одељку, уз нужну модификацију на (све) послове осигурања, преузето је опште правило (појам) и облици шпекулације из Закона о трговини. На исти начин аутори Кодекса су поступили и приликом формулесања одредаба одељка о монополистичком деловању у пословима осигурања, са разликом што су у том одељку, тј. приликом набрајања споразума, одлука и успостављене праксе која се у осигурању сматрају забрањеним (монополистичким) убрајали више случајева специфичних делатности осигурања (нпр. директно или индиректно одређивање бруто премија осигурања и других услова под којим ће осигуравачи пословати, закључивање уговора о осигурању са прихватањем додатних права и обавеза које, по својој

---

(18) Гласник Привредне коморе Југославије, бр. 1-2/93. Према Предлогу Закона о осигурању имовине и лица доношење Кодекса о понашању у пословима осигурања прелази у надлежност Удружења осигуравајућих организација Југославије (чл. 143).

(19) COUNCIL REGULATION (EEZ)No 1534/91 of 31 May 1991 on the application of Article 85 (3) of the Treaty to certain categories of agreements, decisions and concerted practices in the insurance sector, Official Journal of the European Communities, No L 143.

природи или према комерцијалним обичајима, немају везе са предметом таквих уговора о осигурању и друго).

Оно што је заједничко за професионална правила у пословима осигурања у нашем Кодексу са тим правилима у В. Британији и ЕУ јесте да се у Кодексу не установљава само достигнути степен професионалне праксе у понашању субјеката у осигурању у овим системима и код нас већ она нормирају тако да омогуће њихов даљи развој и она унапређују професионалну праксу, али и да подстакну сарадњу субјеката у осигурању ка унапређењу правила професионалног понашања (чл. 7 и чл. 9 ст. 2–3). Зато је у нашем Кодексу могућим подручјима и методама ове сарадње посвећен посебан одељак (чл. 16). Такође, и наш Кодекс прихвата начело легалитета у утврђивању повреда које се сматрају повредама професионалних правила у осигурању и у изрицању мера за њихову повреду (аналогно том начелу кривичног права — *nullum crimen, nulla poene sine lege*). Оно истина није као у британским Кодексима изричито назначено, већ се посредно утврђује из одредаба о предмету регулисања Кодекса (чл. 9. ст. 2–3 у одељку „Опште одредбе”).

У „Општим одредбама” (чл. 1–7) наш Кодекс прихвата два начела која углавном нису прихваћена у Кодексима земаља ЕУ. Она му дају предност над овим кодексима. Друго чини по нашем мишљењу његову једину, са становишта легалности, спорну тачку. Првим се успоставља јединство правила професионалног понашања за све субјекте који учествују у обављању делатности осигурања и пружању услуга у осигурању јер су аутори Кодекса заузели гледиште да је у том погледу аналогија дозвољена. Зато је у чл. 1 ст. 3 предвиђено да када у Кодексу није изричито одређено на кога се примењују поједине његове одредбе, правила понашања која се у њему предвиђају за осигураваче односе се и на реосигураваче, посреднике осигурања (којима се према ст. 1 тач. 5 сматрају сва тзв. помоћна лица у пословима осигурања као што су заступници осигурања, агенције за снимање ризика и друге агенције које пружају услуге у пословима осигурања) и удружења осигуравача, реосигуравача и посредника осигурања. Усвајањем овог начела аутори Кодекса су избегли да посебним кодексима, као што је то случај у упоредном праву, установљавају засебна професионална правила за сваког од ових субјеката, или, да утврђују посебна професионална правила за осигураваче и друге субјекте који послују у појединим специфичним групама послова осигурања (као што је осигурање транспорта). Ипак, то јединство, хармонизација се у потпуности не може постићи јер се по својој природи многа професионална правила неког од ових субјеката или група послова осигурања не могу применити на другог субјекта, односно групу послова осигурања. На пример, већина професионалних правила која важе

за осигураваче не могу се применити на реосигураваче, или удружења осигуравача, реосигуравача и посредника осигурања. Зато је ова хармонизација добрим делом вештачка и правила Кодекса чини неконзистентним. Аутори су се изгледа определили за овај лакши пут у формулисању професионалних правила да би избегли велики напор који би морали да уложе у установљавању више одвојених група правила: групу општих (заједничких) правила за све субјекте и групу посебних која би важила само за одређене субјекте или групе послова осигурања. Али, осим што у Кодексу није могао да успе покушај хармонизације он није обухватио ни све субјекте у осигурању. Из њега су изостављене банке које у циљу заједничког наступања на тржишту са осигуравајућим друштвима упућују своје клијенте на друштво за осигурање са којим су се удружиле, а друштво за осигурање своје клијенте на банку. Друго начело проглашава осигураваче директно одговорним за повреде професионалних правила понашања утврђене Кодексом које учине њихови посредници (чл. 5 и 6). Уместо личне или самосталне одговорности овде се уводи један систем одговорности за другог који нема свој легалитет у области повреда добрих пословних обичаја у ЗОО нити другом правном извору.

Један од недостатака нашег ЗОО је да он не решава питање кривике као услова одговорности субјектата на које се односи за повреду професионалних правила понашања. То је регулисано у Кодексима у В. Британији у којима се одређује да брокер одговара за случај грубе немарности и у поновљеним случајевима обичне немарности за повреду правила професионалног понашања. Наш Кодекс не садржи ни тзв. општу клаузулу, већ само посебна правила професионалног понашања у осигурању у која су убројана и нека начела чија повреда би требала да уђе у општу клаузулу, као што је начело о обавези придржавања осигуравача савесности и поштења у заснивању и остваривању права и обавеза из уговора о осигурању (чл. 13, ст. 1).

IV. ЗАКЉУЧАК

1. Систем статусног права осигурања који Закон и Предлог новог Закона пројектују налази се између (државног) монополског осигурања и тржишног осигурања. Он је институционализован под притиском акционарских друштава за осигурање која послују средствима осигурања у друштвеној својини, а настала су у поступку усаглашавања пословања бивших заједница осигурања и заједница реосигурања имовине и лица са Законом из 1990. ради њихове заштите од конкуренције новооснованих друштава за осигурања у приватној и мешовитој својини и учвршћења деценијама од стране државе грађеног монопола ових организација за осигурање.

За остварење креације (новог) концепта и улоге статусног права осигурања које ће да обезбеди функционисање отвореног тржишта осигурања потребно је, прво, да постоји политичка воља за установљењем тржишта осигурања у Југославији политичких партија које делују у саставу југословенске федерације и које у Скупштини Југославије имају парламентарну већину. И друго, развој привреде осигурања. Подразумева се да са овим процесом креације новог концепта и нове улоге статусног (као и других области) нашег права осигурања мора да се у њему истовремено одвија процес хармонизације са правним системом осигурања земаља ЕУ који је у области статусног права осигурања отишао најдаље. Одсуство приватизације средстава осигурања у друштвеној својини и размотрени рестриктиван приступ Закона и Предлога Закона у погледу улагања средстава страних лица у пословање домаћих организација за осигурање довољно јасно говори да на том подручју у најважнијим областима за хармонизацију код нас постоје крупни проблеми. Али, они постоје и у другим мање значајним доменима. Према нашем законодавству о систему осигурања друштва за осигурање се могу и даље основати као друштва општег типа док се према Смерницама ЕУ друштва за обављање послова осигурања живота могу оснивати искључиво као специјализована за те послове.

2. Начелу отвореног тржишта осигурања одговора у земљама ЕУ прихваћена пракса да се пословно право осигурања регулише у два законска акта — једним уговор о пловидбеном осигурању и другим уговор о копненом осигурању због специфичних особина првог уговора. Тржишни услови обављања послова осигурања изазваће потребу за редефинисањем основних начела ЗОО на којима се нормира уговор о копненом осигурању као што су начело императивности норми којима се регулише уговор о осигурању, начело формализма у закључивању уговора о осигурању и друга. Овај (спонтани) процес редефинисања начела на којима је нормиран уговор о осигурању у ЗОО и модела њихове конкретизације кроз одговарајућа правила овог Закона која уређују права и обавезе уговорних страна уступи место организованом процесу преиспитивања одмах пошто земље ЕУ започну са хармонизацијом прописа у уговорном праву осигурања.

3. Правила професионалног понашања у пословима осигурања, која чине систем стандарда, норми које су између права и морала и имају за циљ заштиту добрих пословних обичаја у понашању осигураваача и посредника и заступника осигурања према клијентима у процесу закључивања и извршавања уговора о осигурању и систем стандарда усмерених на дужности или забране одређених понашања ових субјеката које произилазе из њихове међусобне конкуренције на тржишту осигурања, апсолутно су не-

позната нашем осигурању. Због повреде ових правила до данас није покренут ни један поступак. Формулисана су према решењима земаља ЕУ која имају развијено тржиште осигурања и богату праксу осигурања и очекује се да буду проверена у пракси. Ако се у провери покажу да спутавају слободну утакмицу друштва за осигурање и предузећа за посредовања и заступање у пословима осигурања то ће бити сигнал да професионална удружења приступе њиховом прилагођавању степену развоја нашег тржишта осигурања.

Dr. Jovan Slavnić

Professor of the Faculty of Law in Novi Sad

INSURANCE LAW — BETWEEN MONOPOLY PROTECTION AND MARKET INSURANCE

Summary

In the first part of the article, the author examines in detail numerous limitations determined by the Law on the bases of property and persons insurance system of 1990 and the Proposition of the (new) property and persons insurance law of May 18, 1995, in view of the operation of the open market insurance laws and of the management and operation of Yugoslav insurance agencies in this milieu. According to the author's view, the areas and character of all analyzed limitations point to the fact that the Law and the Proposition of the new Law, which comprise the sources of the status insurance law of the FRY, project the system found between the state monopoly insurance and market insurance.

In the second part of the article, the author considers certain tendencies which are apparent in the application of the norms of the Law of contracts and torts of 1978 relative to the land insurance contract. The focus of the article is the analysis of the reasons on account of which it has been impossible so far to give a definitive answer to the question as to what extent the manner, regulating land insurance contract in this law, is adjusted to the open market insurance, contrary to the Inland and maritime navigation law of 1977, regulating navigation insurance contract.

The third part of the article is dedicated to the positive characteristics and deficiencies of the system of professional rules of behaviour of insurance agencies and brokers companies in the insurance course of business. Those rules which are contained in the Codex of behaviour in the insurance course of business, issued by the Commercial Chamber of Yugoslavia in 1992, leave

the author susceptible that they are curbing free competition of insurance companies in the market insurance.

Key words: *Status law. — Business law. — Professional law.*

Dr Jovan Slavnić
professeur à l'Université de Novi Sad

LE DROIT DE L'ASSURANCE — ENTRE LA PROTECTION DU MONOPOLE ET LE MARCHÉ DE L'ASSURANCE

Résumé

Dans la première partie de l'article l'auteur analyse en détail de nombreuses limitations établies par la Loi sur les bases du système d'assurance du patrimoine et des personnes de 1990 et le Projet de la (nouvelle) Loi sur l'assurance du patrimoine et des personnes du 18. mai 1995, eu égard à l'effet de la loi de l'assurance de marché ouvert et à la gestion des organisations yougoslaves d'assurance dans un tel cadre. D'après l'auteur le domaine et le caractère de toutes les limitations analysées montrent que la Loi et le Projet de la nouvelle Loi qui forment la source du droit statutaire d'assurance de la RF de Yougoslavie projettent un système qui se situe entre l'assurance monopoliste d'Etat et l'assurance de marché.

Dans la deuxième partie de l'article l'auteur analyse certaines tendances qui se sont manifestées dans l'application des normes de la Loi des obligations de 1978 sur le contrat d'assurance terrestre. Laplace centrale est réservée à l'analyse des raisons qui empêchent toujours d'établir à propos de cette Loi, à la différence de la Loi sur la navigation intérieure et maritime de 1977 qui règle le contrat d'assurance navale, jusqu'à quel point le contrat d'assurance terrestre ainsi réglé correspond au marché ouvert d'assurance.

La troisième partie de l'article est consacrée aux caractéristiques positives et aux lacunes du système des normes du comportement professionnel des organisations d'assurance et des entreprises de courtiers dans les opérations d'assurance. Ces normes qui sont contenues dans le Code du comportement dans les opérations d'assurance édité par la Chambre économique de Yougoslavie en 1992 éveillent chez l'auteur le doute qu'elles empêchent la libre concurrence entre les organisations d'assurance sur le marché de l'assurance.

Mots clés: *Droit statutaire — droit d'affaires — droit professionnel*